

195^M 213
1
.....
OSZK

AZ ORSZÁGOS MAGYAR

IPARMŰVÉSZETI MUZEUM

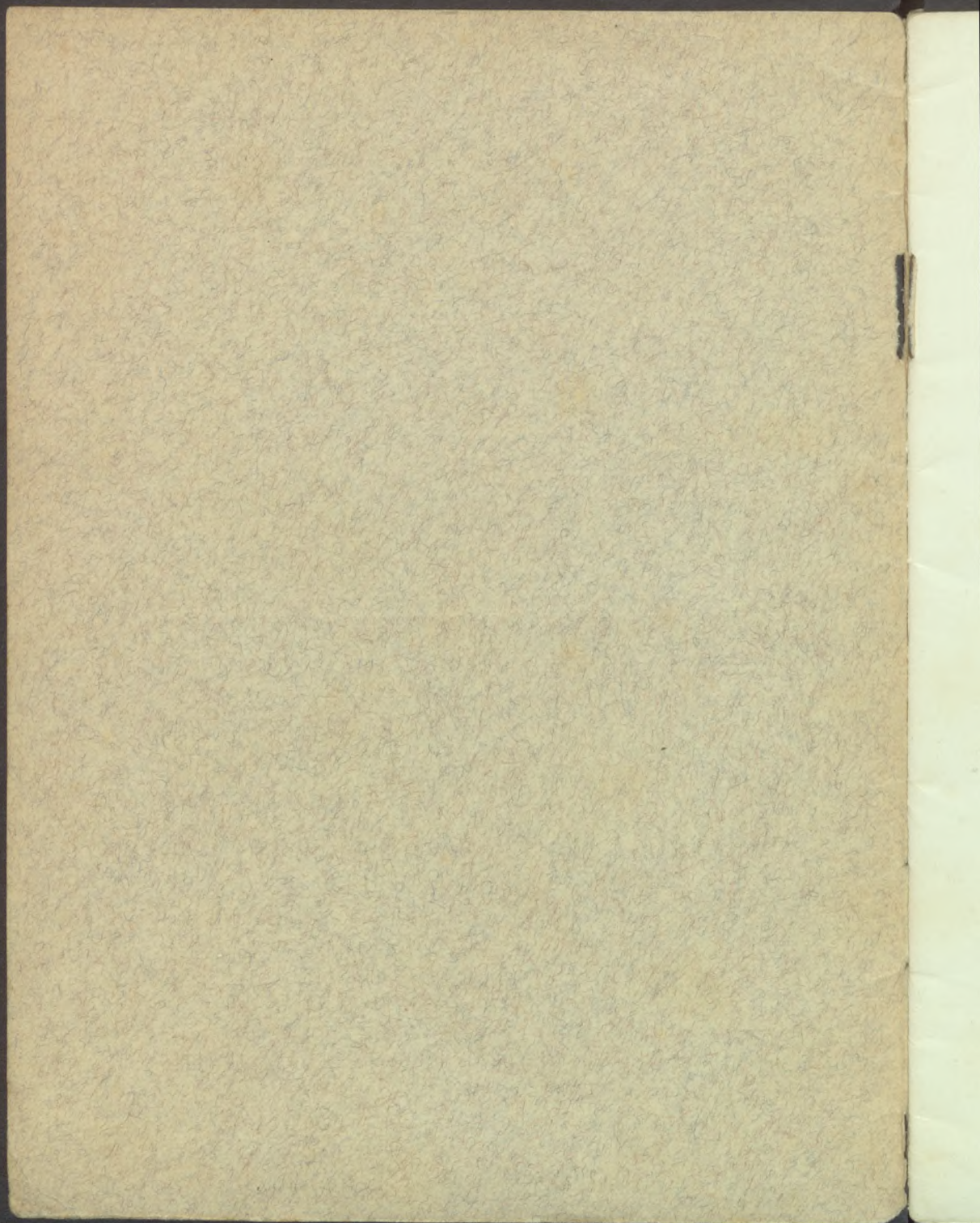
ISMERETTERJESZTŐ ELŐADÁSAI

CSÁNYI KÁROLY:
A CSALÁDI HÁZ.

BUDAPEST
1908

RANSCHEBURG GUSZTÁV
KÖNYVKEZELÉSENEK Ára 20 fillér
BIZOMÁNYA

AZ ORSZ. MAGYAR IPARMŰVÉSZETI MUZEUM
~~~~~ ISMERETTERJESZTŐ ELŐADÁSAI ~~~~~

CSÁNYI KÁROLY:

A CSALÁDI HÁZ.

Budapest, 1909. Franklin-Társulat nyomdája

M 195.213/1

ORSZÁGOS SZÉCHENYI KÖNYVTÁR
1968/R leltár

(R
2)

A mai bérvizonyok mellett időszerű, ha a családi házról beszélünk. Sokakban él az a vágy, hogy saját otthonukban lakhassanak és ne legyenek kénytelenek bérkaszárnyákban lakni. Kétségtelen, hogy valamely megfelelő helyen épült és az illető család vagyoni és életviszonyainak megfelelően épült családi ház ideálja a lakásnak és kedvesség, otthonosság szempontjából fölötte áll a bérlakásnak. Már csak az a tudat is megér valamit, hogy a következő negyedben a bérház könyörtelen ura nem emelheti ismét az amúgy is jókora házbért. — «Kicsiny hajlék nagy boldogság» mondja a magyar közmondás. A német «Klein aber mein»-nel fejezi ki a családi ház utáni vágyakozást, míg az angol azt mondja, hogy «my house is my castle». Ez egyben jellemzi az angolt, mert ő a házába visszavonul a nagy világ zajától és ott családi körben piheni ki fáradalmait.

A családi házat a valódi családi élet fejlesztőjének és fentartójának kell tekintenünk, úgyszintén a józan gazdálkodás és vagyonszerzés eszközének, s mint ilyen okvetlenül számba veendő tényező és rajta kell lennünk, hogy minél nagyobb számban jöhessen létre.

Ezzel nem akarom azt mondani, hogy mindenki családi házban lakjék, mert ez a közérdek szempontjából sem volna kívánatos. A családi házak szaporodásával ugyanis a községek területi kiterjedése rendkívül megnövekednék, a mi a közigazgatási terheket annyira megnövesztené, hogy szinte lehetetlen volna azokat elviselni. Sokakat körülményeik kényszerítik arra, hogy bérlakásban lakjanak. Nem mindig bizonyos az, hogy a családfő egész életét, vagy életének jó részét egy városban tölti-e? A katonatiszt például ezredével egyik városból a másikba vándorol. Ilyenkor a családi ház súlyos kolonczként nehezednék vállaira.

Ezzel azt óhajtottam igazolni, hogy nem tekintem a családi házat a lakás egyedül üdvöztető módjának, de azért lesznek sokan, a kikre nézve ilyen maradandó otthon megszerzése kívánatos.

Itt természetesen csak polgári igényekről lehet szó, tehát a 3—4 szobás lakástól a 6—7 szo-

bás házig; nagyon messze vezetne, ha ennél kisebb, vagy nagyobb szabású építményekkel foglalkoznánk.

A családi házak keletkezésének egyik főkélléke, hogy jó közlekedési eszközök álljanak rendelkezésre. Miután az ilyen ház rendszeren kisebb-nagyobb kertben szabadon áll, nagyobb terület szükséges, a melyet jutányosabban inkább a városon kívül szerezhethünk. E helyek pedig távol fekszenek a város középpontjától, a jó közlekedési eszköz tehát elengedhetetlen kellék.

Igyekezni fogok azokat a gyakorlati kívánalmakat, a melyeket a családi ház létesítésekor tekintetbe kell vennünk, lehetőleg röviden előadni.

Már említettem a jó közlekedési eszközt; ez fontos tényező. A telek megválasztásakor ügyeljünk arra, hogy az magasan, talajvíz által nem borított területen feküdjék. Fontos az ivóvíz kérdése is. Tehát olyan helyet részesítsünk előnyben, a hol vízvezeték van. Épp ilyen fontos a csatornázás és a jó út, bár ezek meglehetősen megnehezítik a családi ház létesítését, mert tetemes költséggel járnak. Szükséges, hogy az élelmiszerekhez is jól és lehetőleg olcsón juthassunk.

Ha gyermekek vannak a családban, úgy az isko-

lára is tekintettel kell lennünk, azonkívül az orvos és a patika is a szükséges rosszak közé tartozik. A talaj minősége is befolyással lehet választásunkra: a homokos, agyagos és mészkőtalaj előnyben részesítendő.

Az alacsonyan fekvő, nedves talaj nemcsak az épületnek árt, hanem a bennlakóknak is. Hegylejtőn a napos, vagyis a déli oldal a legkellemesebb. Nálunk a szél leginkább az észak-nyugati irányból fúj; a telket tehát úgy válasszuk meg, hogy az e szelek ellen lehetőleg védve legyen. Talán azt fölösleges megjegyezni, hogy előnyös az is, ha a telek tehermentes.

A házat a telken úgy helyezzük el, hogy lehetőleg nagy kert maradjon és hogy az állandó szél-irány felé a ház egyik sarka jusson. Kíváncs az is, hogy a nap a háznak mindegyik oldalát érje.

Az építésznek, ki a ház terveit készíti, meg kell ismernie az építető életviszonyait, egyéni kívánságait, szükségleteit. Tisztában kell lennünk a helyiségek számával, az egyes helyiségek közti jó és helyes összefüggéssel. Ha emeletes lesz a ház, tudnunk kell, mi jöjjön a földszintre és mi az emeletre.

Az angol család követésre méltó módon próbálja ki az egyes helyiségek elhelyezését égtájak és az adott viszonyok szerint. Kartonból olyan darabokat vágnak ki, a melyek az egyes helyiségek kisebbitett nagyságát és arányát tüntetik fel; ezeket a telket ábrázoló, hasonló arányú rajzon próbálgatják csoportosítani mindaddig, míg azok a család kívánalmainak és az adott viszonyoknak meg nem felelnek.

Az alaprajz lehetőleg egyszerű legyen. Az egyéni kívánságokat nem jó túlságosan érvényesíteni, mert az ilyen ház, mint a sovány ember kabátja, kővérré nem illik, vagyis másnak nem alkalmas és így nehezebb tőle szükség esetén megszabadulni. Ajánlom, hogy kerüljük a sok ki- és beugró sarkot, ez csak a fentartási költségeket szaporítja.

Leggyakrabban szükséges helyiségek: a hálószoba, ebédlő, nappali szoba, dolgozószoba, fogadószoba, gyermekszoba, téli kert.

A hálósobát azért említettem elsőnek, mert életünk harmadrészét benne töltvén, szükséges, hogy a legnagyobb legyen. A konyha mellett a cselédszoba, a fürdőszoba pedig a hálószoba mellett előnyösen helyezhető el. A tüzelőanyag helyéről sem szabad megfeledkeznünk és ha még a

borospinczét is megemlíti, úgy a szükséges jóról nem feledkeztünk meg.

«A hova a nap besüt, oda nem jár orvos» tartja a közmondás. Ez legyen az irányadó a lakóhelyiségek elhelyezésében. Nyáron a nyugati és keleti irány legmelegebb, télen a déli, ezek tehát a legjobb égtájak.

A hálósobának lehetőleg keleti fekvést adjunk, a reggeli nap ugyanis a legkellemesebb, este pedig hűvös marad a szoba. Általában elfogadható szabály, hogy a lakóhelyiségek napsütötte oldalra kerüljenek. Előnyös a házat az égtájak felé átlósan állítani, ha az lehetséges. Az elmondottakat gazdasági szempontból is érdemes figyelembe venni. *Menzierz* azt állítja, hogy a déli fekvésű helyiségben két hónappal rövidebb ideig kell fűteni, mint az északiban, azonkívül a napos oldalon a világítással is sok megtakarítható.

A ház bejáratát ne tegyük a széljárta oldalra; talán felesleges megjegyezni, hogy biztonsági szempontból előnyös, ha a szabadon álló háznak csak egy bejárata van.

A konyhát inkább az árnyékos oldalra, tehát északra helyezzük és a bejárathoz lehetőleg közel;

de vegyük tekintetbe az uralkodó szél irányát is, nehogy az a konyhaillatot a házba fújja.

Nagyon fontos kérdés a szobák magassága. A magas szobák barátságtalanok és szabadon álló házban, a hol a szellőztetésről, vagyis a légcsere-ről könnyű gondoskodni, felesleges is.

Újabb kutatások beigazolták, hogy a magas szoba felső részében levő levegő nem használ semmit, e mellett az alacsonyabb szoba építése kevesebb költségbe kerül és könnyebben is fűthető. Az angol házak szobái pl. 3'00 méternél alacsonyabbak.

Az olyan helyiségben, a melyben többször kell takarítani, így a konyhában, fürdőszobában, czél-szerű a falakat sima porcellán csempével burkolni.

Az ajtókat ne helyezzük el csak a szimmetria kedvéért a fal közepére, hanem oda, a hol a köz-lekedés megkívánja, azonkívül arra való tekintettel, hogy lehetőleg sok falfelület maradjon szabadon. A kétszárnyú ajtók hátrányosak, mert az ilyen ajtó nagy felületet igényel és leginkább csak a felét használjuk.

Az alaprajzba minden bútort belerajzoljunk, hogy így a lakás hasznavehetőségéről idejekorán meggyőződjünk.

Még sok részletre kitérhetnék, de felsorolásu-

kat feleslegesnek tartom; bízzuk a helyes megoldást mindenkor a tervező építészre, kit úgy válasszunk meg, hogy bizalmunkra érdemes legyen.

Régebben a szabadon álló házakat úgy tervezték, hogy minél több kiugrás, erkély, torony, loggia, oromzat stb. legyen rajta. Ez az idő szerencsésen elmúlt, ma az egyszerűsége, a czélszerűsége törekszünk. Ehhez képest választjuk meg az építési anyagokat is. Tudvalevő, hogy egyszerű eszközökkel is lehet művészi hatást elérni. A felesleges disztítés, mit a divat hozott létre, nem volt igazi szükséglet.

Ez az egészségesebb irány Angliából indult ki.

A mai angol ház nem a jelen kor alkotása, nem úgy, miként más országok modern családi házai. Csak rövid időre szakadt meg Angliában az az építészeti tradíció, melyet félszázad előtt újból felkaroltak, hogy az újabb épületszerkezetek és gyakorlati követelmények tekintetbe vételével tovább fejlesszék. Az új művészi irányzat, mely hódítva vonult végig az egész kontinensen, itt a régivel egybe olvadva, az újabb igényeknek megfelelő

egészet alkotott. Jórészt azonban megtarthatták mindazt a mi régi. Ez az oka, hogy Angolország annyira bővelkedik régi, jeles példákban; ez teszi lehetővé, hogy évek óta annyi szép mű jelenik meg, melyek írásban és képben ismertetik eme régi alkotásokat. E művek jórésze szakemberek tollából került ki, akik leghivatottabb ismertetői az angol háznak.

Hogy az angol ház oly nagy jelentőségre tett szert, az kizárólag az angol nép lakás-művészet iránt tanúsított szeretetének tulajdonítható. Az az okos életmód, melyet az angol nép folytat, megadta a ház czélszerű beosztását és ez idővel alaprajzi tipussá fejlődött. A czélszerűsége való törekvés, a valódi anyagok alkalmazása a technikai hazugságok elkerülésére vezetett. Régi szabály náluk, hogy a finomság erővel és becsületességgel párosuljon. Ez nyilatkozik meg művészi és ipari alkotásaikban. Nálunk a legtöbb lakásból számúzve van a művészet és ízlés. Pedig a lakásra is érvényes az, hogy a diszítés halmozása még nem művészet.

Az angol művész a vonalak, a formák, a színek egységére, harmonijára törekszik és az újak a régiektől csak abban különböznek, hogy ezt még

egyszerűbb eszközökkel iparkodnak elérni, mint elődeik. Az angol építész figyelmét mindenre kiterjeszti, a mi a házhoz tartozik. Nemcsak a ház épül tervei szerint, hanem a belső berendezés, a külső környezet, a kert is rajzai és útmutatásai szerint készül.

Így lesz az angol ház egyszerűsége ellenére is barátságossá, művészi hatásúvá. A házak nem a magasba törekszenek, hanem inkább vízszintes irányban terjeszkednek. A lakó- és fogadóhelyiségek a földszintet foglalják el, a régi házakban, az elmaradhatatlan *hall*-al. Ezekből lehetőleg elkülönítve vannak a gazdasági helyiségek. Az emeleten — a mi azonban kisebb épületekben hiányzik és ilyenkor a padlószobák pótolják, — helyezik el a háló helyiségeket. Mindeme helyiségek természetes sorrendjükben kerülnek egymás mellé; ezért lesz az alaprajz egyszerű és könnyen áttekinthető. Az angol szobák egymástól mindig el vannak különítve és a ház középpontját alkotó csarnokba nyílnak. A belsőnek megfelelően alakul a külső. Sem a szimmetria, sem más szabály nem zavarja meg kialakulását, hanem szigorúan a célszerű elrendezésű belső szerint idomul. Így formán a művésznek mindenben szabad keze van. Az építtető

igényeit, egyéniségét, az adott helyet tanulmányozza és aszerint alakítja tervezetét. Ez teszi lehetővé, hogy az adott határokon belül mégis annyi változat lehetséges. Különös súlyt helyeznek ama helyi sajátságokra, melyek az építészetben is érvényre jutnak.

Minden egyes vidéknek megvan a maga egyénisége, akár csak az egyes embernek. Ezt nagyban befolyásolja az ott található és rendelkezésre álló építő anyag. Nálunk ez leginkább a parasztházakon érvényesül. Az Alföldön inkább nádfödeles, sárból épített házakat találunk, az erdős vidéken pedig inkább a fa, hegyvidéken a kő az építő anyag. Építészeink mindezideig nem gondoltak arra, hogy a vidék egyéniségét, a helyi sajátságokat is oly módon tekintetbe vegyék, a mint azt az angol építészek teszik.

A belsőben az építészeti formáknak, főleg a párkányoknak és hasonló tagozatoknak kisebb szerep jut, mint az olasz palotákban. Úgy az épület belseje, mint az abban elhelyezett bútorok a célszerűséget szolgálják. Mindez ellensége a gyári előállításnak. A fal legtöbbször színes. A tapeta díszítése egyszerű és nem rikító; a mennyezet rendesen világos, vagy egészen fehér.

A szigetországban éppen az évszázados gyakorlat folytán a lakóház kérdése rég megoldott dolog, de a többi országban e téren még mindig csak a kísérletezésnél tartanak.

Művészeti kultúra csak ott lehet, a hol minden egyénben él a művészet szeretete, aki azután környezetében, lakásában, házában érvényesíti művészet-szeretetét. A kinek háza van, vagy éppen maga épít házat, önkéntelenül is foglalkozik a lakás művészetével. Az ilyenek azután jobban megbecsülik a művészet többi termékeit is. Ez magyarázza meg az angol nép művészet-szeretetét.

Az angol ház valóban nemzeti, az angol igényeknek mindenben megfelelő és az életszokásoknak külső kifejezése, teljesen a helyi és égalji viszonyokhoz illeszkedő, művészi kialakulásában is hazai termék.

Az angol ház nem a városokban, hanem a vidéken fejlődött és alakult ki. Már a középkori házban felismerhetjük a mai lakóház csiráit. Fejlődésének legfényesebb korszaka a középkor végére esik, az úgynevezett Elisabeth-stílus idejére (1550—1630.). E kor alkotásait veszedelemmel fenyegette a «Palladian-korszak», a mikor az akadémikus szabályok szerint alakított külső lett uralkodóvá.

Majd új életre ébredt a középkor iránti lelkesedés és a lakóház fejlődése ezáltal ismét helyes mederbe jutott.

Mind eme korszakban a szerkezeti igazságok a gyakorlati követelményekkel párosulnak. Angliában a barok és rokokó sohase tudott lábrakapni, azért a régi alakokhoz való visszatérés minden nehézség nélkül megtörténhetett. A XIX. század szeretettel karolta fel a lakóház fejlesztését és ennek üdvös hatása kiterjedt a kontinensre is. A családi ház és a vidéki élet szeretete mindig meg volt az angolokban. A kereskedelem és ipar kellő anyagi erőt adtak e szeretethez.

Két irány keletkezett, melyek üdvösen hatottak egymásra. Az elsőt Ruskin indította meg; főképviselője Morris. Az iparművészetet régi jogába helyezték vissza, becsületet szerezvén a kézművességnek a gyáriparral szemben. Ez irányzat eleinte a középkori formák szolgálatába szegődött, de később önállósította magát. A másik irányzat a lakóház reformálását tűzte ki célul. Főbb képviselői Webb, Nesdfield és Shaw. Kiindulási pontul a XVII. és XVIII. századi, vidéki lakóházat — a «Queen-Anne-stílus» alkotásait — választották. Az alaprajz teljesen szabadon, a szükséglet sze-

rint alakult és ebben nem korlátozta a szimmetria szabálya. A legegyszerűbb eszközökkel dolgoznak a külső megalkotásakor is. Egyszerű téglafalak, nyeregvetők, oromzatok, néhány kémény, faváz, ablak és ajtókeretek és kiugró ablakok alkotják a ház külsejét. Mégis menynyire változatosak ez építmények!

A lakóházzal párhuzamosan fejlődött a kert művészete. A kert a szabadon álló ház keretét alkotja és mint már említettem, ennek tervezése is az építész hatáskörébe tartozik.

Az angol lakóházában nyugalmat és kényelmet keres és talál. Szeretettel csüng a természetén, ez vezeti őt a város tömött házsorai közül ki a szabadba, vidékre. Régi igazság az, hogy a kire a természet nincs hatással, az a művészettel szemben is süket marad. A természet tisztelete és a hivatkozás elkerülése nyilatkozik meg abban, hogy az angol lakóházát nem közvetlenül az út mellé, hanem attól félreesően, magas kerítés mögé, árnyas facsoportok közé helyezi, elrejtve otthonát, kis világát a nagyvilág kíváncsi szemei elől.

Mindez azonban ne csábítson bennünket arra, hogy szolgailag lemásoljuk az angol lakóházakat; más viszonyok, más igények részére hozták létre

azokat, hanem ismerjük meg ama tanulságokat, melyre az angol családi ház fejlődése oktat bennünket és a mi viszonyainknak megfelelően felhasználva, kamatoztassuk.

*

A mi viszonyainknak megfelelő családi ház típusa nem születik meg máról holnapra. De hiszem, hogy eljön az az idő, a midőn elmondhatjuk erről is, hogy az magyar nemzeti. A magyar népművészet iránti fokozottabb érdeklődés, már nagy haladás ebben az irányban.

Finnország népe lelkesítő példát mutat erre vonatkozólag is. Az építőművészet terén a családi ház építésben nyilatkozik meg szembetűnően a finn nemzeti génusz. Ott is a nép egyszerű, naiv alkotásai szolgáltatják a kiindulási pontokat, ezek termékenyítették meg e lelkes nép építőművészeit olyannyira, hogy alkotásaik a kialakult stílus erejével hatnak.

Méltó lelkesedéssel írja róluk Koronghi Lippich Elek dr. a Magyar Iparművészet 1908. januári számában, hogy: «A nép kultuszából kialakult közérzés szülte meg a finnek legelső fajbeli nagy

talentumait; most nem rég, a legutóbbi két évtized alatt.»

Valamennyit a járajlan utak bátor keresése és az a tünet jellemzi, hogy a járatlan utakat nem külön-irányokban keresik, mint a hogy kapkodó, hiu kis generációk szokták tenni, — hanem a felismert közös nagy ideál felé együttesen törtetnek.»

«Éghajlathoz, tájhoz, lakossághoz, történeti szellemhez alkalmazkodóbb architekturát a középkor óta nem szült a világszellem.»

A finn építészek szemei előtt az angol családi ház volt a követendő példa, de ők a hazai viszonyoknak megfelelően alakították és a népművészet alkotásainak hangulatát, zamatját vitték bele e nemű alkotásaikba.

*

Angliában a családi ház reformálására megindult mozgalom tulajdonképpen akkor kezdődik, a mikor Morris, Webb Fülöppel 1859-ben megépíti a maga lakóházát. Ez a mozgalom átsapott az Atlanti óceán tulsó partjára, Amerikába is.

Az angol hatáson kívül találunk németalföldi, francia, spanyol és svéd nyomokra is. Nagy hatással volt a lakóház kialakulására a vidéki, a falusi

élet kedvelése. A fokozatos fejlődés során bizonyos helyi sajátosságok is érvényesültek, a mit leginkább az előforduló anyag hozott létre. Amerika egyes vidékei fában nagyon gazdagok és így a faépítés korán fellép. A családi házak, a cottage-épületek épültek fából, ezekben nyilatkozott meg az ú. n. *coloniale*-stílus. A kiindulás ugyan külső eredetre vezethető vissza, de az amerikai életviszonyok, az éghajlat hatása alatti helyi jellegűvé alakult. Első nyomait a települések korában találjuk; e stílus virágkora azonban a XVIII. század második felére és a XIX. első negyedére esik. Legelső alkotásai a misszionáriusok épületei. Ezeket misszionárius stílusbeji alkotásoknak is szokás nevezni. E stílus külön bútorformákat is hozott létre, melyeket erős tömegűk, nehézkes formáik egyszerű, egyenes vonalaik eléggé jellemeznék.

Az épületeket csak a XVII. században kezdik szilárd anyagból építeni. Jellemző formája a *colloniale* stílusnak a tört vonalú tető, mely leginkább a francia eredetű Mansard-tetőhöz hasonlít. Itt helyezik el a padlásszobákat. Másik jellemvonása a gondos részletkezelés; a mi azzal magyarázható, hogy a régebbi alkotások fából készülvén, a díszítő részleteket ez anyagból könnyű volt kifaraggni.

Újabban ismét a coloniale stílushoz tértek vissza. Néha egyszerűen lemásolják a régi korszak alkotásait, legtöbbször azonban ez építőművészet elemeit, illetőleg azok szellemét ültetik át a modern épületekre. Az amerikai építőművészeti alkotások közül a családi házakon találjuk a legtöbb eredetiséget és sajátosságot. A yankee kényelemszeretete következtében e házak talán az esztetikai követelményeknek nem mindenkor megfelelők, de a gyakorlati és egyéni szempontoknak igen.

Az épület két oldalán igen gyakran tágas veranda terül el: az amerikai ugyanis nyáron át, életének legnagyobb részét e verandán tölti. Többet használja, mint a kertet. A fák alatti tartózkodást ugyanis sok helyen, leginkább folyók mentén, a sok moszkító lehetetlenné teszi.

E tornáczokon gyakran alkalmazzák a görög oszlopsort is. Nagy városok közelében számos ilyen házat találunk, melyben télen-nyáron át laknak és a rendelkezésre álló jó és gyors közlekedési eszközökkel utaznak a városba.

*

A mint e példákából is láthatjuk, fontos és szükséges, hogy építészeink és közönségünk a családi

ház problémájával behatóan foglalkozzanak. Az angol, a finn, az amerikai példák igazolják, hogy mily jelentős befolyása van az éghajlatnak, a helyi viszonyoknak, a rendelkezésre álló építőanyagoknak, a szokásoknak a lakóház kialakulására. Ezeken a nyomokon kell nekünk is elindulnunk, ha a hazai viszonyoknak megfelelő lakóházat akarunk létrehozni. Jelen előadásomnak is az volna a célja, hogy tisztelt hallgatóim figyelmét ráterelje ez életbevágó kérdésre. Ugyanis nem az elfogyasztott szappanmennyiség — miként azt egy tudós állította — hanem a lakás módja az igazi fokmérője valamely nép műveltségének.

A mult század második felében nagy gondot fordítottak az épület külsejére, a belsejét azonban teljesen elhanyagolták. A jelzett kort mi sem jellemezte jobban: ez volt a hiú cifrázkodás, a külsőségek hajszolásának kora. A polgár abban tetszelgett magának, hogy háza hercegi laknak lássék; de nem állván a megfelelő anyagi erő rendelkezésére, e látszatot csak hamis eszközökkel érthette el. Ez hozta létre a sok léleknélküli gipsz- és bádgczifraságot.

Az Angolországban megindult helyes mozgalom, mely a célszerűséget és anyagszerűséget írta zászlá-

jára, felnyitotta a mi szemeinket is. Ma már tudjuk, hogy a belső a lényeg, ez feleljen meg az igazi szükségleteknek, a külsőnek ehhez kell alkalmazkodnia.

Igaz, hogy a családi ház nem hathat azokkal az eszközökkel, a melyekkel a középület és azért ez utóbbi inkább magára vonja a közönség figyelmét, de legtöbbször csakis bámulatot ébreszt, míg a jól megalkotott családi ház, mint az ember igazi otthona, szeretetünkre érdemes.

IRODALOM.

- Adams, M. B.*: Modern cottage architecture. London, 1904.
Briggs, A.: Homes for the country. London, 1906.
Dohme, R.: Das englische Haus. Braunschweig, 1888.
Exter, Aug.: Das deutsche bürgerliche Einfamilien-Haus.
Leipzig, 1899.
Grossmann, E.: Einfache Wohnhäuser. Stuttgart, 1896.
Haenel-Tscharmann: Das Einzelwohnhaus der Neuzeit. Leipzig,
1907.
Harvey, Alex. W.: The modelle village and its cottages :
Bournville. London, 1906.
Hessling, E.: Die Villencolonie Grunewald. Berlin, 1900.
Holme, Ch.: Old English country cottages. London, 1906.
Kich, W.: Einfache Neubauten. Stuttgart, 1889.
Koch, Alexander: Academie Architecture. 1885—1908.
Krauth-Meyer: Das Einfamilienhaus und seine Bauformen.
Leipzig, 1900.
Modern british domestic. London, 1901.
Muthesius, Hermann: Das englische Haus. Berlin, 1905.
Muthesius, Hermann: Landhaus und Garten. München, 1907.
Newton, E.: A book of country houses. London, 1903.
Pfeifer, C.: American mansions and cottages. Boston, 1899.
Scott, Baillie: Houses and gardens. London, 1906.
Shaw-Adams: Sketches for cottages and other buildings.
London, 1878.
Sommer- und Ferienhäuser aus dem Weltbewerb der Woche.
Berlin, 1907.
-

